

BIBLIOTEČKO - INFORMACIJSKI SISTEM BIH (BIS BIH) I NUBBIH

LIBRARY INFORMATION SYSTEM BIH (BIS BIH) AND NUBBIH

mr. Zijada Đurđević-Alidžanović

Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH

zijada@nub.ba

UDK 021.63/.64 (497.6)

Sažetak :

Bibliotečko informacijski sistem Bosne i Hercegovine - BIS BIH je informacijska infrastruktura ukupne kulturne djelatnosti i njenih organizacija kočuvaju dokumente kulturne baštine. Ovi dokumenti su svjedoci nacionalnog identiteta i kulturno-historijskog kontinuiteta svih naroda koji žive na području Bosne i Hercegovine.

Članak obrađuje ciljeve i zadatke BIS-a BIH kao sistema informiranja, daje ulogu i osnovne funkcije NUBBIH u BIS-u BIH.

Ključne riječi : bibliotečko-informacijski sistem, informacijska infrastruktura, sistem naučnih informacija.

Summary :

Library Information system of Bosnia and Herzegovina – BIS BIH is library information infrastructure of cultural activity and cultural organizations protecting documents on cultural heritage. These documents are witnesses of national identity and cultural-historical continuity of each nation living on the territory of B&H.

This paper deals with the goals and tasks of BIS BIH as the system of informing, as well as the role and main functions of NUBBIH in BIS BIH.

Key word library information system, information infrastructure, system of scientific information.

UVOD

Ideja o izgradnji bibliotečko-informacijskog sistema u svijetu potekla je od UNESCO-a, kada je 1974.god donesen svjetski program izgradnje nacionalnih informacijskih sistema. *1

Informiranje danas predstavlja djelatnost od posebnog društvenog interesa, a kao nacionalni resurs jedne zemlje gotovo je značajan kao i energetski resursi, kadrovi, sirovine, kapital itd.

Ako jedna zemlja želi biti ravnopravni član međunarodne zajednice i međunarodnog informacijskog sistema, onda ona mora razvijati svoj državni informacijski sistem. Državni informacijski sistem svake zemlje mora se razvijati na temeljnim zahtjevima :

- razvijati primarne publikacije
- proširivati fondove dokumenata i olakšati im pristup
- osigurati pristup stranim zbirkama dokumenata i bazama podataka
- razvijati servise za prevođenje
- uspostaviti bibliografsku kontrolu, obradu i analizu dokumenata u zemlji
- razvijati informacijske i referalne službe za sve vrste pretraživanja informacija
- uspostaviti koordinaciju između informacijskih jedinica i sistema
- osposobljavati kadrove
- osigurati odgovarajuću legislativu
- utvrditi sistem finansiranja
- unaprijediti sistem edukacije kadrova i korisnika
- poticati istraživanja u informacionim znanostima
- uspostavljati suradnju sa internacionalnom mrežom informiranja

Veliki poticaj strukturiranju bibliotečko-informacijske djelatnosti kao sistema dao je UNESCO, nastojeći svojim programima pomoći članicama da prevaziđu informacijsku krizu, te izgrade svoje sisteme naučnih, tehnoloških, ekonomskih, kulturnih i stručnih informacija, kao dio svjetskog sistema informacija. Pod utjecajem UNESCO-a i drugih specijaliziranih međunarodnih organizacija (IFLA, FID) desile su se pozitivne promjene u mnogim državama. Te promjene karakterišu se formiranjem novih informacijskih, referalnih i drugih centara i službi u sklopu i van biblioteka. Tako su učinjeni prvi pomaci sa uvođenjem

informatičke tehnologije u bibliotečko-informacijskoj djelatnosti.

Analiza osnovnih pokazatelja o stanju i funkcijama biblioteka u Bosni i Hercegovini upućuje da je nužno potrebno unaprijediti bibliotečko-informacijsku djelatnost u cjelini i u svim njenim dijelovima.

Umjesto parcijalnih zahvata, individualnih inicijativa, te povremenih intervencija, neophodno je izraditi koncepciju BIS-a BiH, koja će predstavljati temeljno polazište za projektiranje, programiranje i planiranje razvoja bibliotečko-informacijske djelatnosti od općeg, zajedničkog i posebnog interesa svih ljudi u Bosni i Hercegovini, vodeći računa o postojećim pravno-političkim i ustavnim rješenjima naše zemlje.

BIS BIH

U izgradnji BIS BIH treba poštivati elementarna načela na kojima se temelji sistem informiranja. Elementarna načela sistema informiranja podrazumijevaju:

- dostupnost podacima
- uspostavljanje i razvijanje takvih informacijskih sistema koji u svojim bazama i sistemu u cjelini pružaju korisnicima informacijsku osnovu za obavljanje različitih poslova i zadataka
- efikasnost i racionalnost postupaka obrade i prijenosa podataka i dobivanje informacija
- zaštita podataka i elemenata informacijskog sistema od zloupotreba

Specifičnosti BIS-a u odnosu na druge sisteme informiranja karakterišu:

- BIS je dokumentaciona osnova svim ostalim informacijskim sistemima,
- BIS stalno nadograđuje svoje informacijske i dokumentacijske fondove akumuliranjem stvorenog i objavljenog znanja njegovim čuvanjem,
- BIS svojom ulogom komunikacijskog pulta obezbjeđuje stalnu komunikaciju između autora i korisnika, bez obzira na vrijeme i mjesto nastanka publikacija,
- BIS osigurava potpuno demokratski pristup cjelokupnom pohranjenom znanju,

- BIS ne obrađuje informacije generirane realnim procesima, te je direktno vezan uz realan bibliotečki fond

BIS predstavlja osnovu i najznačajniji dio sistema naučnih i tehničkih informacija, te je kao informacijska infrastruktura bitna pretpostavka za naučno-istraživački i naučno-nastavni rad u svim disciplinama i područjima i tehničko-tehnološkim oblastima.

BIS je mreža međusobno povezanih biblioteka koje djeluju kao jedinstvena cjelina ili sistem. Ciljevi sistema su otvaranje biblioteka prema korisnicima, informisanje o materijalima koje nabavljaju ili posjeduju, te međusobna razmjena informacija i zajedničko korištenje bibliotečkog materijala.

BIS BIH je bibliotečko-informacijska infrastruktura kulturnih djelatnosti i njenih organizacija u kojima se čuvaju dokumenti kulturne baštine, nacionalnog identiteta i kulturno-historijskog kontinuiteta svih naroda koji žive na području Bosne i Hercegovine.

BIS treba da se oslanja na Zakone društvenih djelatnosti u kantonima/županijama, entitetima, posebno na zakone o bibliotekama i bibliotečkoj djelatnosti, koje treba usklađivati sa novim konceptima i razvojem BIS-a i njegovih dijelova.

Da bi se izgradio bibliotečko-informacijski sistem potrebno je reformirati svaku bibliotečku jedinicu u BIS-u i transformirati je u bibliotečko-informacijski centar.

Transformacijom postojećih biblioteka u bibliotečko-informacijske centre omogućava se svakoj vrsti biblioteke da se programski usmjeri za određene ciljeve i zadatke, povezujući se sa ostalim informacijskim sistemima u općinama, kantonima / županijama, entitetima u jedinstveni sistem informiranja Bosne i Hercegovine. Povezane središnje tačke općinskih BIS-eva bile bi vezane i sa NUB BIH, i tako formirale sistem informiranja Bosne i Hercegovine.

BIS BIH - CILJEVI I ZADACI

Osnovni cilj BIS BIH ja da osigura pravo svih ljudi, organizacija i sl. na istinite, potpune i pravovremene podatke i informacije, te dostupnost

svima, bez razlike i diskriminacije, i pristup publiciranim izvorima informacija bez obzira gdje su nastali i gdje su pohranjeni.

Polazeći od osnovnog cilja, BIS BiH treba da ostvaruje sljedeće zadatke:

1. Izgrađivanje bibliotečkih i indok fondova svih vrsta dokumenata, usmjeravajući programski BIS-eve i bibliotečko-informacijske jedinice na zadovoljavanje informacijskih potreba osnovnih struktura korisnika.
2. Sprovođenje bibliografske kontrole nad obaveznim primjerkom u Nacionalnoj biblioteci BiH, te čuvanje i zaštita dokumentacijske podloge za buduće generacije i za uključivanje u međunarodne informacijske sisteme.
3. Osiguranje kooperativne obrade domaće i strane građe automatizacijom bibliografsko-kataloške obrade i uvođenje on-line mreže za pretraživanje.
4. Osiguranje brzom pristupu dokumentima u svim bibliotečko-informacijskim jedinicama BIS-a, posudbom ili međubibliotečkom posudbom, te brzom reprodukcijom dokumenata.
5. Izgradnja sistema aktivnog i selektivnog usmjeravanja bibliotečkih informacija i izvora informacija na svim medijima osnovnoj strukturi korisnika, te u tom smislu gradnja novih jedinica i službi na principu integralnih bibliotečkih informacijskih servisa.
6. Izrada retrospektivne, tekuće i specijalne bibliografije, centralnog kataloga, bibliografije radova naučnih radnika, te programiranje potrebnih baza podataka.
7. Osiguranje suradnje sa bibliotečko-informacijskim sistemima drugih zemalja i međunarodnih organizacija putem međubibliotečke razmjene i posudbe, te korištenje baza podataka.
8. Pripremanje središnjih tački svih BIS-eva za efikasniju suradnju i međusobnu povezanost komunikacijskom mrežom za prijenos podataka, koju priprema Bh Telecom.
9. Stvaranje studijske biblioteke ili jedinice sa posebnim bibliotečko-informacijskim instrumentima za naučno-istraživački rad u

svim BIS-evima, osiguravajući najnovije naučne dokumente za pojedine discipline ili područja istraživanja.

10. Osiguranje funkcioniranja svih komunikacijskih kanala u sistemima BIS-a između izvora i korisnika informacija izgradnjom nove strukture informacijskih veza, koristeći dostignuća suvremene informatičke tehnologije.
11. Izgrađivanje sistema školovanja i permanentnog obrazovanja svih kadrova u bibliotečko-informacijskoj djelatnosti, posebno osposobljavanje rukovodećih i stručnih saradnika u razvojnim službama za projektiranje i realizaciju BIS-a.
12. Osiguranje u planovima, osnovnih pretpostavki za daljnji razvoj svih BIS-eva,

(finansijska sredstva, prostor, nabava građe, novi kadrovi) i postupno uvođenje suvremene informacijske tehnologije

Nosioci svih navedenih zadataka su razvojne i matične službe Nacionalne i univerzitetskih biblioteka, entitetskih, te kantonalnih i općinskih matičnih biblioteka u Bosni i Hercegovini.

OSNOVNE FUNKCIJE BIS-a U BIH

Funkcije BIS-a povezuju bibliotečko-informacijske jedinice u jedinstveni sistem, a to su:

- **NABAVKA BIBLIOTEČKE GRAĐE** je osnovna funkcija u uspostavljanju i održavanju BIS-a. Politika nabavke je vitalna funkcija za stvaranje sistema. Građa objavljena na teritoriji za koju sistem osigurava bibliotečku službu mora se posebno tretirati. Ona se uključuje u fondove obaveznog primjerka i za tu građu nije dopuštena nikakva selekcija. Funkcija nabavke može se definirati i kao posebni kooperativni sistem – sistem nabavke koji obuhvaća nabavku u svim segmentima BIS-a.
- **JEDINSTVENA OBRADA GRAĐE** je druga osnovna funkcija u izgradnji BIS-a. Kada je dokument odabran, nabavljen i primljen, potrebno ga je uključiti u organizirani bibliotečki fond. Obrada dokumenta je proces koji organ-

izira dokumente na način da se mogu koristiti. Proces obrade obuhvata : akcesiju, katalogizaciju, klasifikaciju, indeksiranje, izradu tezaurusa, analitičko-sintetičku obradu. Funkcija obrade može se definirati i kao poseban sistem- sistem obrade, koji obuhvaća obradu u svim segmentima BIS-a, a na temelju dogovorene podjele poslova i odgovornosti. Centralizirana bibliografska-kataloška obrada pomoću elektronike može se razraditi kao sistem automatizirane kooperativne obrade.

- **SMJEŠTAJ GRAĐE** je treća osnovna funkcija BIS-a. Smještaj organizirane zbirke dokumenata bibliotečkog fonda je od posebnog značaja za koncipiranje BIS-a, jer omogućava korištenje sakupljenih dokumenata. Potrebno je organizirati sistem smještaja, sagledavajući potrebe cijeloga BIS-a na način da se osigura trajno čuvanje građe. Potrebno je postići dogovor o izgradnji i planiranju adekvatnih spremišta.
- **KORIŠTENJE GRAĐE** je četvrta osnovna funkcija BIS-a i obuhvaća sve postupke u davanju usluga korisnicima. Pretraživanje, osiguranje dostupa dokumentima, diseminacija informacija i dokumenata, izrada bibliografija i centralnih kataloga, te prevođenje i reprodukcija dokumenata, usluge su koje se pomoću organiziranih fondova i informacija o tim fondovima daju korisnicima. One sežu od konsultacije kataloga, bibliografija i sl. u prostoru biblioteke, izrade specijalnih bibliografija ili pretraživanje baza podataka do korištenja dokumenata u prostoru biblioteke, posudbe izvan biblioteke i posudbe dokumenata iz fondova drugih biblioteka kao i prevođenje dokumenata.
- **INFORMACIJSKO-REFERALNA FUNKCIJA** je jedna od bitnih bibliotečkih funkcija. Biblioteka pruža informativno-referalne usluge i to na temelju vlastitih fondova kao i na temelju informacija o fondovima drugih bibliotečko-informacijskih jedinica BIS-a ili bibliotečkih sistema izvan Bosne i Hercegovine, te drugih informacijskih sistema i specijaliziranih baza podataka. To su usluge za retrospektivna pretraživanja, selektivna diseminacija informacija

do upućivanja na eksperte. Komunikacijske veze pomoću mreže za prenos podataka i direktno uključivanje on-line u međunarodne informacijske sisteme, te pretraživanje velikog broja baza podataka koje rastu neprekidno, omogućavaju da se ova funkcija BIS-a enormno proširi.

- **ZAŠTITA GRAĐE** je peta osnovna funkcija BIS-a. Potreba da se stvoreno znanje stalno ponovno koristi zahtijeva da se dokumenti, odnosno njihov sadržaj učini trajno dostupnim korisnicima. Politika zaštite obuhvaća od mjera čuvanja i smještaja, konzervacije i restauriranja do prijenosa sadržaja na novi medij. Zaštita je vitalna funkcija BIS-a, jer osigurava trajanje osnovnog resursa sistema, tj. dokumenta. Politika zaštite takođe se dogovara na nivou BIS-a kao posebni sistem- sistem zaštite.
- **KULTURNA FUNKCIJA** ima višestruko značenje za svaku jedinicu i BIS u cjelini. Postupak svih službi u biblioteci prema korisnicima i nastojanje da se zadovolje informacijske potrebe, tačno i precizno, izvršavanje svih zadataka govori o jednom značajnom aspektu stvaranja kulturnog ambijenta u svakoj sredini. Poziv korisnicima na razne kulturne manifestacije u bibliotekama daju mogućnost biblioteci da oko pojedinih tema prezentira dragocjenu bibliotečku građu.
- **PLANSKO-ANALITIČKA FUNKCIJA** obrađuje sa planskim pokazateljima projekte i programe BIS-a za period od godinu dana, kao i za srednjoročno i dugoročno razdoblje.
- **UPRAVLJAČKA FUNKCIJA** ; Svaki BIS mora imati ugrađenu upravljačku funkciju na nivou općine, regije, kantona, entiteta i države BiH. Ova funkcija podrazumijeva praćenje i analizu realizacije programa razvoja BIS-a po određenim jedinstvenim kriterijima i pokazateljima, te mogućnost interveniranja na ključnim problemima razvoja osnovnih pretpostavki i funkcija BIS-a. Mehanizam upravljanja svakim BIS-om ne ispljuje se u organima(odborima) pojedinih biblioteka, već se izgrađuje

za BIS u cjelini na nivou općine, regije, kantona, entiteta i države BiH.

NUBBIH U BIS-u BiH

U BIS BiH treba da se povezuju BIS-evi općina, kantona, entiteta, BIS-evi djelatnosti, te univerzitetski BIS-evi.

BIS BiH ima svoju središnju tačku u bibliotečko-informacijskom centru države, koji je u pravilu Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH sa proširenim funkcijama i središnje naučne biblioteke.

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, kao najveća naučna biblioteka države mora koncipirati sa odgovarajućim fakultetima i institutima bibliotečko-informacijske sisteme po disciplinama ili naučnim interdisciplinarnim područjima, definirajući čvorne ili središnje tačke BIS-a. Tako bi trebale nastati na nivou države uz Nacionalnu i univerzitetsku matičnu biblioteku i bibliotečko-informacijski centri za pojedina područja (tehnička biblioteka, medicinska biblioteka, ekonomska biblioteka i sl.) Ove središnje biblioteke bi trebale da umrežuju ostale bibliotečko-informacijske jedinice pojedinih područja rada, i da se definiraju se u odnosu na NUB BiH.

NUB BiH u suradnji sa ostalim središnjim bibliotekama u oblasti nauke, obrazovanja i kulture ima sljedeće zadatke i obaveze:

- vodi kontrolu o nabavci, smještaju, zaštiti, distribuciji i korištenju obaveznog primjerka sveukupne bibliotečke i štampane građe, koja se objavljuje na teritoriji Bosne i Hercegovine. Time se stvaraju fondovi monografija, periodike i ostale građe sveukupne bosniake.
- izrađuje i realizira kooperativni sistem i mehanizme za nabavku i izgrađivanje bibliotečkih fondova i informacija o stranim publikacijama.
- izdaje nacionalne tekuće i retrospektivne bibliografije, stvarajući čitavom BIS-u BiH instrumente za pretraživanje informacija o naučnom i kulturnom naslijeđu, sređujući godišnja izdanja monografija i periodike, te izdanja po pojedinim disciplinama i naučnim područjima. Ovu bibliografsku djelatnost NUB

treba koordinirati sa regionalnim središnjim bibliotekama, leksikografskim zavodom, akademijom nauka, univerzitetima i profesionalnim udruženjima.

- Izrađuje i vodi centralne kataloge monografija i periodike pomoću elektronske obrade katalogskih podataka, kako bi BIS BiH dobio značajan izvor za pretraživanje i informiranje.
- Osigurava pretpostavke za univerzalnu trajnu dostupnost publikacijama i unapređuje službe za posudbu i međubibliotečku posudbu za čitav BIS BiH, stvara uvjete prema međunarodnim standardima za pohranu sveukupne bibliotečke građe, te unapređuje svoje glavne kataloge.
- Izgrađuje i realizira kooperativni sistem i organizaciju zaštite bibliotečke građe prema međunarodnim propisima za čitav BIS BiH.
- Osigurava obradu sveukupne bibliotečke građe prema međunarodnim standardima (ISBD I ISBDS), uvodeći sistem centralizirane i kooperativne kataloške i sadržajne obrade prema međunarodnom elektronskom zapisu UNIMARC, stvarajući temeljnu bazu podataka za cijeli BIS. Uvodi i obradu na izvoru (CIP).
- Izrađuje i unapređuje uz pomoć Bh Telecoma komunikacijsku mrežu u suradnji sa svim središnjim bibliotečkim jedinicama BIS-eva općina, BIS-eva djelatnosti, te univerzitetskim BIS-evima. Kao nacionalna i središnja naučna biblioteka izgrađuje informacijske i referalne službe, od referentnih zbirki do servisa za znanstvene i tehničke informacije.
- Unapređuje i stvara zbirke i informacijske baze sa studijskim prostorima za naučni rad u suradnji sa regionalnim bibliotekama, univerzitetskim BIS-evima i središnjim tačkama BIS-eva djelatnosti.
- Koncipira, projektira i pomaže izgradnju BIS-eva općina, univerzitetskih BIS-eva, pojedinih djelatnosti i njihovih bibliotečko-informacijskih

jedinica na temelju ujednačene metodologije istraživanja, razvoja i edukacije, u suradnji sa razvojnim i matičnim službama regionalnih odnosno gradskih/općinskih središnjih biblioteka.

- Sudjeluje aktivno u organizaciji sistema školovanja i osposobljavanja svojih i bibliotečkih kadrova iz cijele BiH. Prema Zakonu organizira stručne ispite za bibliotekare i knjižničare, surađujući sa odsjecima za dodiplomski studij bibliotekarstva i informacijskih znanosti.
- Organizira plansko-analitičku službu za BIS BiH i prema jedinstvenoj metodologiji analizira i planira, u suradnji sa ostalim središnjim bibliotekama, programe razvoja.
- Uvodi suvremenu opremu sa novom informatičkom tehnologijom : za korištenje mikroformi, za izradu mikroformi, aparate za suho kopiranje, aparate za umnožavanje, opremu za korištenje AV građe, komunikacijsku i elektroničku opremu.
- Učestvuje aktivno, kao središnja tačka za prijenos naučnih i tehničkih informacija, u ost-

varenju plana Bh Telecom-a za izgradnju javne mreže za prijenos podataka, buduće infrastrukture za povezivanje i komuniciranje u jedinstvenom BIS-u Bosne i Hercegovine.

BIS u BiH predstavlja informacijsku strukturu koja svojim fondovima i informativno-referalnim funkcijama omogućava procese : naučno-istraživačkog rada, priprema je otkrićima i inovacijama, jer omogućava i usmjerava fundamentalna i primjenjena istraživanja i sudjeluje u elaboriranju naučne i stručne osnove za donošenje odluka.

LITERATURA :

Velčić, Veseljko. BIS u SFRJ. Ljubljana : Zajednica jugoslovenskih nacionalnih biblioteka, 1986.

* Sadašnja politička rješenja za BiH, do kojih se došlo u Dejtonu, predviđaju postojanje dva entiteta i kantone sa značajnim ovlastima u oblasti kulture, nauke i obrazovanja pa time i u oblasti izgradnje i održavanja bibliotečko - informacionog sistema

